

Nieuwe examenprogramma's geschiedenis in de maak

Focus op vaardigheden en verdieping

Nieuwe examenprogramma's brengen het vak geschiedenis weer bij de tijd. De huidige samenleving vraagt immers om een minder eurocentrische blik op het verleden. Daarnaast werkt de vakvernieuwingscommissie, bestaande uit leraren, vak- en curriculumexperts, aan meer ruimte voor historische vaardigheden en verdieping. Een advieskring met vertegenwoordigers van onder meer de VGN en lerarenopleidingen geeft feedback op de ontwerpen van de commissie.

Bea Ros is (onderwijs)journalist bij Zonneberg & Ros Tekstproducties.

Onze omgang met het verleden verandert voortdurend. Alleen al daarom is het nodig om examenprogramma's regelmatig tegen het licht te houden en te actualiseren. 'De huidige programma's zijn ruim twintig jaar oud,' vertelt Eveline van Dijck, leraar geschiedenis op het Citadel College in Nijmegen en lid van de vakvernieuwingscommissie. 'Het streven was destijds om jongeren meer historisch bewustzijn bij te brengen. Er kwam een raamwerk met tien tijdvakken. Sindsdien is de maatschappij veranderd en zijn onze klassen diverser geworden. Historisch bewustzijn blijft belangrijk, maar we willen niet meer vanuit een louter nationale of westerse blik naar de geschiedenis kijken.'

De Hindostaanse eigenaar van een rijstpelmolen in Nickerie, Suriname, oktober 1947. Foto: Willem van de Pol. Collectie: Nationaal Archief.

Hanneke Bartelds, curriculumexpert geschiedenis bij SLO en medecommissielid, geeft een voorbeeld. 'Bij de geschiedenis van Suriname behandel je dan niet alleen het Europese perspectief, maar besteed je ook aandacht aan het perspectief van Afrikanen die tot slaaf gemaakt werden en erheen vervoerd zijn, én aan de Hindostaanse contractarbeiders uit Brits-Indië die na de afschaffing van de slavernij naar Suriname kwamen.'

Kenmerkende aspecten

De vakvernieuwingscommissie geschiedenis werkt sinds september 2024 aan actuele examenprogramma's. De commissie leverde tot nu toe drie tussenproducten op: een karakteristiek van het vak geschiedenis, een raamwerk met domeinen en een uitwerking van de eindtermen bij enkele van deze domeinen.

'In de nieuwe concepten van de vakvernieuwingscommissie maakt herhaling plaats voor thematische verdieping'

Daarbij moest de commissie diverse knopen doorhakken. Bijvoorbeeld: kiezen we voor herhaling van onderbouwstof of voor verdieping ervan? Op dit moment zien leerlingen in het funderend onderwijs drie keer de tijdvakken en de bijbehorende 49 kenmerkende aspecten langskomen, eerst in het basisonderwijs, daarna in de onderbouw van het voortgezet onderwijs en een derde keer in de bovenbouw. Vooral in de bovenbouw begon dit te knellen. 'Veel leraren ervaren die lijst met aspecten als erg breed en oppervlakkig,' vertelt Hanneke. 'Maar omdat het examenstof is, moeten ze er wel veel tijd aan besteden.'

In de nieuwe concepten maakt herhaling plaats

Hindostanen bij de markthal
naast station Lelydorp in
Suriname, 1947. Foto: Wil-
lem van de Pol. Collectie:
Nationaal Archief.

voor thematische verdieping. ‘De kenmerkende aspecten fungeren nog wel als referentiekader en als hulpmiddel,’ licht Hanneke toe. ‘Als je bijvoorbeeld een thema uit de middeleeuwen behandelt, wijs je wel op een aspect als feodaliteit. Maar het is geen set meer die leerlingen uit het hoofd moeten leren voor het examen of uit een bron moeten kunnen halen.’

De advieskring, die feedback geeft op de concepten van de vakvernieuwingscommissie, reageerde positief op de nieuwe opzet. ‘De kenmerkende aspecten schrappen als examenstof komt tegemoet aan een roep uit het veld. Ze zorgen ervoor dat het programma vooral voor vwo-leerlingen te weinig uitdagend is. Door ze te schrappen komt er ruimte voor thematische verdieping,’ zegt Marjonne Maan, vanuit de VGN aangesteld als secretaris van de advieskring en leraar geschiedenis op het Gymnasium Haganum in Den Haag. Wel gaf de advieskring de commissie mee goed te letten op

een doorlopende leerlijn van onderbouw naar bovenbouw en tussen schoolsoorten. ‘Als je in de bovenbouw kiest voor verdieping, dan moet de oriëntatiekennis in de onderbouw goed verankerd zijn,’ aldus Marjonne. ‘Het moet een bouwwerk worden dat in elkaar past.’

Niet te overladen

Voor alle schoolsoorten, van vmbo-bb tot en met gymnasium, zijn op dit moment de volgende acht domeinen geformuleerd: A. Historisch redeneren (denk- en werkwijzen, historisch bewustzijn, LOB), B. Macht en invloed, C. Samenwerking en conflict, D. Kolonialisme en dekolonisatie, E. Omgeving en samenleving, F. Cultuur, identiteit en levensbeschouwing, G. Wetenschap, techniek en innovatie, en H. Keuzedomein (waarin leerlingen een actueel thema koppelen aan geschiedenis). Elk domein kent zowel een tijdgebonden als een vergelijkend perspectief, waarbij leerlingen ►

Duitse soldaten bewaken de gebombardeerde Porte Nationale van Straatsburg, direct na de overgave van de stad op 28 september 1870 tijdens de Frans-Duitse Oorlog. Foto: Georg Maria Eckert. Bron: Musées de la Ville de Strasbourg.

een thema door verschillende perioden heen bestuderen. Zo luidt het tijdgebonden thema bij Samenwerking en conflict: 'De leerling onderzoekt voor de periode vanaf de Frans-Duitse Oorlog spanningsvelden tussen ideaal (internationale rechtsoorde) en praktijk (het ontstaan van nieuwe conflicten).' Het vergelijkend perspectief is: 'De leerling vergelijkt pogingen om na een conflict tot duurzame samenwerking of vrede te komen in verschillende tijden.'

'Geschiedenis wordt voor leerlingen urgenter wanneer zij heden en verleden duidelijker kunnen verbinden'

Deze opzet is nog niet in beton gegoten. Een belangrijk aandachtspunt is het voorkomen van overladen examenprogramma's, iets waar ook de advieskring voor waarschuwde. 'We konden ons goed vinden in de domeinen en de opzet met tijdgebonden en vergelijkende thema's,' aldus Marjonne. 'Maar in de achterban waren er zorgen of het niet te ambitieus is voor vmbo en soms ook voor havo: lukt dat onze leerlingen en lukt dat ons wel?! Er zal dus iets van differentiatie moeten komen.' Eveline vult aan: 'De uitdaging is nu: kill your darlings. Dat speelt overigens net zo goed in de achterban: allerlei onderwerpen lijken onmisbaar, maar je kunt niet alles behouden.' Wat wél voor alle schoolsoorten centraal blijft staan zijn de vaardigheden in domein A. 'We willen voorkomen dat er een tweedeling ontstaat, waarin vmbo-leerlingen alleen kennis reproduceren en de havo/vwo-leerlingen ook leren

onderzoeken,' stelt Hanneke. 'Alle leerlingen moeten leren om historisch te redeneren.' De advieskring juicht dit toe: 'Zo krijgen alle leerlingen dezelfde basis mee.' De vaardigheden nadrukkelijk gekoppeld aan inhoudelijke thema's. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de handelingswerkwoorden in de eindtermen, zoals: 'de leerling onderzoekt waarom...' en 'de leerling vergelijkt x met y'. De commissie werkt momenteel ook aan examenprogramma's voor alle schoolsoorten die inhoudelijk volwaardig én haalbaar zijn. Hierbij wordt aandacht besteed aan spreiding in tijd en ruimte alsook de vier invalshoeken: politiek, economisch, cultureel-mentaal en, als nieuwe invalshoek, ecologisch. 'Die ecologische invalshoek hebben we bewust toegevoegd, want in deze tijd kun je daar niet meer omheen,' vertelt Eveline. 'Het gaat om de invloed van de leefomgeving op hoe mensen leefden en omgekeerd. Dan kun je denken aan milieuvraagstukken, maar ook aan migratie of de overgang van een jagers-verzamelaarsbestaan naar landbouw.'

Betekenisvolle vragen

Geschiedenis wordt voor leerlingen urgenter wanneer zij heden en verleden duidelijker kunnen verbinden. Het vergelijkend perspectief per domein helpt daarbij. Daarnaast koos de vakvernieuwingscommissie voor het werken met voor leerlingen betekenisvolle vragen. 'Neem bijvoorbeeld het thema macht: hoe wordt macht verdeeld en wie wordt buitengesloten?' licht Hanneke toe. 'Dat kun je als leidende vraag nemen om een bepaalde periode uit de geschiedenis te bestuderen en ook om telkens weer terug te keren naar het heden. Je kunt het bovendien ook heel mooi verbinden met burgerschap: leerlingen leren bijvoorbeeld welke mechanismen een rol spelen bij het verdelen van macht.'

Door te starten vanuit het nu help je leerlingen om het heden én het verleden beter te begrijpen. Het verleden is dan niet meer een verre voorbije tijd, maar een die nog steeds doorspeelt in het heden. Volgens Eveline sluit dit aan bij de manier waarop veel leraren nu al werken. 'Je probeert als leraar steeds de stof te vertalen naar de leefwereld van leerlingen. Als je werkt vanuit de vraag "Waarom zijn dingen zoals ze zijn?" wordt geschiedenis relevanter voor leerlingen.' Binnen de domeinen streeft de commissie naar ruimte voor eigen invulling door leraren. Gedetailleerde inhoud wordt daarom niet voorgeschreven. 'We formuleren de doelzinnen bij de eindtermen op zo'n manier dat we vooral benoemen wat leerlingen moeten leren,' vertelt Eveline. 'Bijvoorbeeld: "Je vergelijkt twee historische plekken en gaat na hoe deze toen met democratie omgingen." Als leraar kun je zelf bepalen welke plekken je behandelt. Zo krijgt jouw onderwijs een eigen smoel, maar leren leerlingen toch overal hetzelfde.'

Eyeopener

De wisselwerking tussen de vakvernieuwingscommissie en de advieskring verloopt constructief.

Waar de advieskring het eerste, nog abstracte tussenproduct kritisch beoordeelde, is er inmiddels brede waardering voor de verdere uitwerking. De feedback richt zich vooral op differentiatie tussen schoolsoorten en op inhoudelijke aanscherping. Veel adviezen sluiten aan bij kwesties die binnen de commissie al speelden, zoals het voorkomen van overladen programma's. Daarnaast leidde de terugkoppeling tot enkele belangrijke heroverwegingen. Zo bleek het domein Macht en invloed te eenzijdig vanuit democratie geformuleerd; de advieskring wees op de noodzaak om ook dictatuur, fascisme, autocratie en aristocratie systematisch te betrekken.

Verder wezen vertegenwoordigers van het Nationaal Instituut Nederlands Slavernijverleden en Erfenis (NiNsee) en het Kennisplatform Inclusief Samenleven (KIS) op een te eurocentrische in-steek van verschillende tijdgebonden thema's. Hun rol is gericht op inclusief historisch perspectief en maatschappelijke diversiteit, waardoor zij specifiek letten op blinde vlekken in het curriculum. Het streven om 'dicht bij leerlingen' te blijven, leidde onbedoeld tot een beperkte keuze aan narratieven. Ook in formuleringen zaten impliciete

aannames: zo werden inwoners van kolonies vaak uitsluitend als slachtoffers gepresenteerd.

De discussie over niet-westerse thema's verbreedde bovendien de blik op bronnengebruik. De advieskring benadrukte dat naast schriftelijke bronnen ook *oral history* een volwaardige plaats verdient. Daarmee werd duidelijk dat een te strikte definitie van bronnen de inhoudelijke mogelijkheden kan beperken. De commissie verwerkt deze aandachtspunten in de verdere uitwerking van de examenprogramma's. ■

Jean-Claude 'Baby Doc' Duvalier, dictator van Haïti tussen 1971 en 1986. Hij nam de macht over na de dood van zijn vader François. Foto: dpa Picture Alliance, Alamy.

Actualisatie examenprogramma's

In opdracht van het ministerie van OCW werkt SLO sinds september 2024 aan de actualisatie van de examenprogramma's voor de mens en maatschappijvakken: aardrijkskunde, bedrijfseconomie, economie, filosofie en geschiedenis. Per vak is er een subcommissie, bestaande uit leraren, vak- en curriculumexperts. Op het webplatform actualisatie-examenprogrammas.nl/mens-maatschappij vind je meer informatie over het proces en kun je je aanmelden voor nieuwsupdates.

De VGN is vertegenwoordigd in de advieskring die feedback geeft op de diverse tussenproducten van de vakvernieuwingscommissie geschiedenis. Via de VGN-website kun je je opgeven om mee te praten en jouw mening geven over de ontwikkelde concepten.

